

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ ХРОНОПОЛІТИКИ ДЖОРДЖА МОДЕЛЬСЬКІ

Розглянуто концепцію хронополітики („політичного часу”) відомого у світовому науковому співтоваристві американського вченого-міжнародника Джорджа Модельські, що знаходить свій вияв у стратегії формування глобального лідерства. З’ясовано механізми формування глобального лідера у темпоральному вимірі.

Ключові слова: „політичний час”, хронополітика, „довгий цикл” глобальної політики, еволюція глобальної політики, глобальне лідерство.

Хронополітика – новий напрямок теоретичної політології, галузь знання, пов’язана із вивченням часового виміру політичної реальності. Звернення до поняття „політичного часу” („хронополітики”), що відображає цілісність політичного життя, є важливим у зв’язку із поглибленням глобалізації, що тягне за собою потребу осмислення розвитку світових процесів, в тому числі і політичних, у загальних просторово-часових вимірах.

У розробках вітчизняних дослідників хронополітична проблематика висвітлюється передусім із соціально-філософських позицій (Шпітун І.І.) та з огляду на теоретико-методологічні підстави дослідження політичного часу (Якубін О.Л.). В цій же статті буде здійснено спробу з’ясувати особливості хронополітичної стратегії формування глобального лідера, як вони визначені американським вченим-міжнародником Дж. Модельські. Зокрема, увага буде приділена висвітленню описаних цим вченим механізмів формування глобального лідера у темпоральному вимірі.

Дж. Модельські пов’язує свою концепцію хронополітики з поняттям „довгого циклу” в глобальній політиці. Інакше кажучи, вчений намагається дослідити еволюцію глобальної політики, яка вимірюється довгими циклами змін світового політичного процесу.

„Дослідження довгих циклів, – пише Дж.Модельські, – це вивчення ритму глобальної політики. Передусім, воно стосується часового виміру політичного процесу та міри, у якій цей процес змінюється в часі. Через свою сконцентрованість на часі, це вивчення належить царині, яка може бути названа „хронополітикою” (chronopolitics). Але, оскільки воно має справу, в першу чергу, із великомасштабними системами, то повною його назвою може бути „хрономакрополітика” (вивчення ритмів великомасштабних політичних систем)” [1; p.1-2].

У роботі „Від лідерства до організації: Еволюція глобальної політики” Дж. Модельські висунув тезу про те, що довгі цикли здатні впливати на еволюцію глобальної політики таким чином, що світова політична система починає рухатися від глобального лідерства до „глобальної організації як однієї з найбільш інституціоналізованих форм управління” [2].

Відповідно, еволюція глобальної політики є процесом більш вищого порядку, ніж просто довгий (чи гегемонічний) цикл. Якщо останній пов’язаний, передусім, з набуттям глобального лідерства державою-претендентом, то перший – зі створенням в ході глобалізації політичних інституцій світового масштабу. Це означає, що еволюція глобальної політики є однією зі складових політичної глобалізації, оскільки передбачає утворення політичних структур, що об’єднують різні аспекти взаємовідносин на світовому рівні. Якщо раніше, в класичну епоху, політична взаємодія відбувалася переважно на локальному або регіональному рівнях, то десь з 1000 року почали з’являтися нові учасники процесів взаємодії на планетарному рівні, які почали активізувати процес глобальної політичної еволюції [3, p. 196-197].

Дж. Модельські пропонує календар чотирьох періодів еволюції глобальної політики (протяжністю в два тисячоліття), який, на його думку, дозволяє спрогнозувати її основні інституційні досягнення.

Перший період глобальної політичної еволюції розглядається вченим як підготовчий, такий, що став основою подальшого глобального порядку. Головною подією цього періоду, за Дж. Модельські, є „провал проекту Монгольської світової імперії”.

Другий період пов'язаний зі створенням ядра глобальної організації шляхом подолання імперських викликів і, внаслідок цього, формування глобального лідерства.

Третій період, у який людство увійшло ще в середині XIX сторіччя, є періодом глобальної організації. Якщо перший період був єдиним періодом без організації (або з хибною її формою), а другий був представлений мінімальною організацією, то третій є періодом, в якому проводиться відбір так званої „адекватної структури організації”, тобто структури, що уможливить вирішення проблем людського виживання, спричинених ядерними та екологічними загрозами.

Дж. Модельські, послуговуючись своїм календарем зазначає, що глобальна політична система перебувала, починаючи з 1850 року, в процесі переходу до глобальної організації. На початку XXI століття, людство знаходиться на другій, коаліційній, фазі такого переходу. Ця фаза, на думку Дж. Модельські, не буде завершена до середини XXI століття, і саме вона визначить коаліцію, яка сформує майбутню глобальну організацію. Питання в тому, чи буде це глобальна демократична спільнота чи ж система „мультиполярності”?

Якщо ці питання для вченого залишаються відкритими, то довгі цикли глобальної політики розглядаються ним як такі, що відображають закономірності перебігу подій у світовій політиці. Поняття „довгого циклу” використовується для з'ясування закономірностей формування глобального лідера. Таке формування, на думку Дж. Модельські, проходить чотири етапи.

Першому етапу відповідає глобальний конфлікт, що завершується набуттям лідерства у світовій політиці державою, яка здатна оптимальним чином вирішити існуючі соціальні, економічні та культурні антагонізми у світі. Другий етап пов'язаний із визначенням періоду такого лідерства. Третій етап – це етап делегітимації, що характеризується появою якісно нової проблематики світового розвитку, а також вивисненням держав, які претендують на лідерські позиції і формують нові виклики (challengers). Четвертий етап є етапом деконцентрації лідерства, розпаду інфраструктури, що підтримує гегемонію наддержави у всіх сферах життєдіяльності глобальної спільноти. Цей етап завершується макроконфліктом [4].

Дж. Модельські, аналізуючи проблему формування глобального лідерства у темпоральному вимірі висуває наступні дві гіпотези. Перша – нація-держава стає глобальним лідером, якщо 1) успішно проходить процес відбору чи розвитку, що містить в собі такі етапи, як: „Постановка проблем”, „Створення коаліції”, „Макро рішення” та „Виконання”; 2) демонструє характеристики, що необхідні для проходження відбору на роль лідера, а саме – політико-стратегічну організацію для забезпечення глобального впливу, провідну економіку, відкрите суспільство, а також відповідальність по відношенню до глобальних проблем. Друга гіпотеза - претенденти (challengers) не стають лідерами, тому що вони: 1) не можуть пройти процес відбору та програють, частково, у фазі Макрорішення; або тому що в них 2) недостатньо характеристик, необхідних для проходження відбору на роль лідера [4].

Фактично, першу та другу гіпотези можна назвати складовими „рецепту” глобального лідерства, адже кожна демонструє своєрідні „інструкції” та „інгредієнти” для проведення правильного курсу структурних змін в глобальній системі.

Хронополітична стратегія набуття глобального лідерства повинна базуватися на розумінні передусім глобальних проблем, під якими Дж. Модельські розуміє суттєві загрози глобальній безпеці та спільні проблеми організації глобальної політичної системи.

Розглянемо докладніше етапи, що їх нація-держава має пройти у своєму розвитку, щоб стати глобальним лідером.

„Постановка проблем”, зазначає Дж. Модельскі, – це аналітично найскладніший, а на практиці – найтривожніший період глобальної політичної зміни. Він багато в чому визначається тією обставиною, що існуючий лідер не зміг вирішити попередні проблеми, а тому процес його делегітимації набуває сили.

Наприклад, до 1850 року стало очевидним, що Франція більше не є серйозною загрозою Європейській та глобальній безпеці, і що Віденська система міжнародних відносин 1815 року потребує радикального перегляду. Водночас промислова революція, яка розпочалася у Великій Британії у XIX столітті, розширила свої досягнення та поступово охопила інші країни. Позиції Великої Британії в Європі істотно послабшали, і питання про те, хто буде наступним глобальним лідером було внесено до глобального порядку денного того часу.

Головними учасниками фази „Постановки проблем”, на думку вченого, є лідери громадської думки, особливо ті, хто ведуть пошук шляхів вирішення глобальних проблем. Ними також можуть бути ті політичні лідери, які найбільш чітко формулюють такі проблеми. На думку Дж. Модельскі, у другій половині XIX століття такими людьми були Джон Стюарт Міл, Герберт Спенсер, Карл Маркс, Фердинанд Лессепс, Річард Кобден; серед політичних лідерів – Абрахам Лінкольн, Наполеон II, Отто фон Леопольд Бісмарк.

Після 1973 року, зазначає Модельскі, ООН почала відігравати, на думку вченого, дедалі впливовішу роль форуму для постановки та тематизації таких глобальних проблем як: забруднення навколишнього середовища, продовольча проблема, розповсюдження СНІДУ, демографічний розвиток тощо [4].

„Створення коаліцій” – це етап, який йде після „Постановки проблем”. Усвідомлення нових глобальних проблем та розв’язання старих спричиняють пререгрупування в існуючих коаліціях та утворення нових союзів, пов’язаних із вирішенням нових проблем, внесених до порядку денного. Класичним прикладом формування нових коаліційних систем можуть бути Європейські та глобальні перегрупування після 1873 року. Цей період розпочався з утворення Бісмарком в 1879 році Троїстого союзу Німеччини, Австро-Угорщини та Італії. У відповідь на цей виклик, в період між 1890 та 1907 роками, Францією, Росією та Великою Британією було створено Антанту.

„Макро рішення” – це кульмінація періоду „Створення коаліцій”. Цей період необхідно сприймати як етап, на якому актори глобальної політичної системи, організовані принаймні у дві головні коаліції, обирають між порядками денними, що протистоять один одному. Тобто вирішують, якою повинна бути структура лідерства на майбутнє. В попередні декілька циклів це означало період глобального протистояння тривалістю в покоління, внаслідок закінчення якого з’являвся новий глобальний лідер. Однак, немає причин, на думку Дж. Модельскі, стверджувати, що в майбутньому такий процес не змінить своєї форми, оскільки нові процедури, які ще необхідно віднайти, дозволять проходити етап „Макро рішення” без широкомасштабного насилля. Маємо підстави вірити, зазначає Дж. Модельскі, що в демократичному суспільстві такі механізми можуть бути дійсно віднайдені.

Прикладом „Макро рішення” може слугувати період глобальної війни з початку Першої до кінця Другої світової війни (1914-1945 рр.). Він містить два етапи основного протистояння, включаючи довготривалі військові дії на морі, в яких особливості головних супротивників та конфронтуючих коаліцій залишались практично незмінними. Цей період також характеризується військовими конфліктами міжвоєнного періоду, а саме: китайсько-японською, італійсько-єфіопською війнами та іспанською громадянською війною. Крім того, ефект був підсилений „Великою Депресією” (структурною кризою глобальної економіки, яка відбувалася паралельно структурній кризі в глобальній політиці),

деструктивна дія якої додала фарб до малюнку загального безладу. З цього хаосу до 1945-1947 рр. США вийшли в ролі глобального лідера.

„Виконання” завершує етап „макро рішення” і увесь довгий цикл. Його квінтесенцією є післявоєнний період. Цей період Дж. Модельські називає „світовим пануванням”, оскільки саме в цей час глобальний лідер знаходиться на вершині своєї сили та авторитету.

„Виконавча” концепція глобального лідерства передбачає скоріше обмежений, аніж експансіоністський характер визначення обов'язків провідної держави. Глобальне лідерство не є тотожним ролі „світового жандарму”, якщо розглядати його як виконання загальних обов'язків щодо підтримання миру уповноваженим та оплачуваним представником глобальної організації. На думку Дж. Модельські, ефективність глобального порядку останні роки інтерпретувалась як продукт глобального лідерства. Аргументами на користь цього були тези про те, що „порядок в світовій політиці створюється єдиною домінуючою силою” і що „підтримання порядку потребує довготривалої гегемонії”. Порядок в даному контексті означав мир та ліберальну економіку. Тому глобальне лідерство, наголошує Дж. Модельські, – це особлива турбота про безпеку основ світового порядку і особливо глобальних комунікацій, які утворюють його інфраструктуру.

Умовами ж виходу тієї чи іншої держави на лідерські позиції в глобальній політиці, згідно із Дж. Модельські, є політико-стратегічна організація для досягнення глобальних цілей (останні 500 років – це військово-морські сили), провідна економіка, а також відкритість суспільства та відповідальність, респонсивність держави, що претендує на лідерські позиції щодо глобальних проблем.

Політико-стратегічна організація глобального охоплення – це те, завдяки чому виграють світові війни. У п'яти подібних війнах необхідною умовою перемог та досягнення статусу світового лідера був потужний морський флот, а не велика сухопутна армія. Без переваги на морі не можна було здійснити оперативне розгортання збройних сил на суші. Дж. Модельські робить висновок, що на глобальному рівні набуває значення не військова сила загалом і не сила армії зокрема, а наявність глобальних мобільних сил. В минулому це був військово-морський флот, але сьогодні і в найближчому майбутньому – це флот, об'єднаний з аерокосмічними силами та засобами інформаційного впливу [4].

Збереження провідної економіки є другою основною умовою глобального лідерства. Щоб сприяти набуттю лідерства, економіка повинна бути фінансово-забезпеченою, володіти потенціалом, необхідним для фінансування бюджету, що дозволяє розвивати сили глобального впливу. Однак розмір ВВП ще не є достатнім для оголошення лідерства, а „перевага в матеріальних ресурсах” не слугує визначальним елементом такої економіки. Масштабна, але стагнуюча економіка не здатна підтримувати підприємства, що мають світове значення. Економіка стабільно розвивається лише тоді, коли опікується провідними галузями промисловості.

Термін „відкрите суспільство” введений Дж. Модельські для того, щоб окреслити роль демократичного досвіду, покликаною продемонструвати потенціал свободи, відкритості та народовладдя. Саме держави-лідери підтримують свободу слова та захищають права людини, формують простір для виникнення плюралізму, а, отже, – креативності та інноваційності, цивілізовано регулюють конфлікти й, загалом, формують та розширюють сферу глобальної співпраці.

Реагування на глобальні проблеми також є необхідною умовою глобального лідерства, оскільки останнє, в першу чергу, є діяльністю з вирішення невідкладних глобальних проблем. Необхідно зрозуміти, що світове лідерство – це не демонстрація сили. Це, знову наголошує Дж. Модельські, передусім приведення у відповідність до потреби вирішення проблем глобальної системи інтересів окремої держави-нації, яка глибоко переймається світовими справами та має широкий світогляд. Реагування на глобальні проблеми забезпечує легітимність міжнародних дій, адже „реагування – це

функція працездатності механізму, який переводить потенційно неартикульовану світову думку у порядок денний глобальних проблем”. Дж. Модельські робить наступний висновок: „Достатньо добре цю функцію представляють дієві парламентські органи та інші асамблеї. У XIX столітті, наприклад, у деяких випадках Британський Парламент слугував як виразник світової думки, а у другій половині XX століття цю роль виконував Конгрес США. Такі органи найкраще функціонують, коли тісно взаємодіють зі світовими медіа та іншими культурно-освітніми мережами; політичні формулювання проблем таким чином доводяться до широкого загалу, а світова громадська думка доходить до політичних структур. Вільні ЗМІ та відкриті наукові і епістемічні спільноти виконують ці функції краще, ніж слабкі чи етноцентристські” [4].

Отже, проаналізувавши деякі аспекти концепції хронополітики Дж. Модельські, можна прийти до наступних висновків. Концепція хронополітики Дж. Модельські пов’язана з його розумінням довгих циклів глобальної політики. Довгий цикл глобальної політики, згідно із Дж. Модельські, – це період, у межах якого одна держава набуває статусу глобального лідера. Цей період є, з одного боку, продуктом процесу відбору, що охоплює чотири етапи, а, з іншого, – результатом дії певних „необхідних умов”.

„Процес відбору” та „необхідні умови” співвідносяться між собою наступним чином. Фаза „Постановки проблем” оптимізує реагування на глобальні проблеми. „Створення коаліцій” можливе лише на базі відкритого суспільства. „Макро рішення” забезпечує досягнення глобальних цілей. Етап „Виконання” потребує зусиль провідної економіки.

Враховання таких співвідношень дозволяє Дж. Модельські вести мову про хронополітичну стратегію формування глобального лідерства. Прийняття ж цієї стратегії до уваги науковцями та політичними діячами багато в чому дозволить зрозуміти тенденції переформатування світового порядку на початку XXI століття. Адже, цілком імовірно, що місце глобального лідера найближчим часом може виявитися вакантним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Modelski G. The Study of Long Cycles / G.Modelski // Exploring Long Cycles. – L.: Lynne Rienner Publishers, 1987. – 277 p.
2. Modelski G. From Leadership to Organization: The Evolution of Global Politics [Електронний ресурс] / G.Modelski // Journal of World-Systems Research. – 1995. – Vol.1, №7. – Режим доступу до журналу: http://jwsr.ucr.edu/archive/vol1/v1_n7.php.
3. Modelski G. Long-Term Trends in World Politics / G.Modelski // Journal of World-Systems Research. – 2005. – Vol.XI, №2. – P. 195–206.
4. Модельски Дж. Эволюция глобальной политики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wpp.philos.msu.ru>. – Заголовок з екрану.

Андрущенко М.А.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ КОНЦЕПЦИИ ХРОНОПОЛИТИКИ ДЖОРДЖА МОДЕЛЬСКИ

Рассмотрено концепцию хронополитики („политического времени”) известного в мировом научном сообществе американского ученого международногоника Джорджа Модельски, которая отражена в стратегии формирования глобального лидерства. Установлены механизмы формирования глобального лидера в темпоральном измерении.

Ключевые слова: „политическое время”, хронополитика, длинный цикл глобальной политики, эволюция глобальной политики, глобальное лидерство.

Andruschenko M.

**SOME ASPECTS OF THE GEORGE MODELSKI'S
CONCEPTION OF CHRONOPOLITICS**

The conception of chronopolitics („political time”) of the well known in world scientific society American scientist in the field of international relations George Modelski has been examined. This conception is reflected to the strategy of the global leadership forming. The mechanisms of this process are established in the temporal dimension.

Key words: „ political time”, chronopolitics, the long cycle of global politics, the evolution of global politics, global leadership.